

פרק ראשית הגז

מתניתין:

ובחוצה לארץ, בפני הבית [בזמן שביית המקדש קיים] ושלא בפני הבית⁽²⁾. בחולין אבל לא במקדשין.

מצות נתינת ראשית הגז לכהן⁽¹⁾ נוהג בארץ

אלעאי].
 2. הרמב"ם [ה"א] כתב שנוהגת בין בפני הבית בין שלא בפני הבית כראשית הדגן. וביארו הר"י קורקוס ומנחת חנוך [אות ג] שכוונתו לדמות חיוב ראשית הגז לתרומה, שדעתו [תרומות פ"א הכ"ו] שבזה"ז חיובה רק מדרבנן. וכן מדוייק משינוי לשונו שלגבי זרוע לחיים וקיבה כתב [פ"ט ה"א] שנוהגת "תמיד" בין בפני הבית וכו', כי אינם תלויות בחיוב תרומה, ותמיד הן מדאורייתא [ראה מנ"ח תקן, טז שאין דינם תלוי בזמן], אך בראשית הגז לא כתב "תמיד" כי בזמן שתרומה מדרבנן גם ראשית הגז רק מדרבנן.
 אולם המנחת חנוך [שם] דקדק מדברי החינוך שהזכיר דעת הרמב"ם לגבי תרומה [תקן] והשמיטו לגבי ראשית הגז, ומוכח שנקט כי ראשית הגז בזה"ז חיובו מן התורה. וגם המהרי"ט [ח"א כה] נקט שאף לדעת הרמב"ם מצוות ראשית הגז אינה תלויה ב"ביאת כלכם" כי היא חובת הגוף.
 ובטעם החילוק ביאר הגרי"ש אלישיב לפי המבואר באבן האזל [בית הבחירה פ"ו הט"ז] ש"ביאת כלכם" אינו מעלה ומוריד בקדושת הארץ, אלא הוא רק תנאי לחיוב תרומה, ולא פסקו כר' אילעאי אלא שאינו נוהג בארץ. ולא למדו מתרומה אלא לענין חיוב התלוי בארץ, ואילו ביאת כלכם הוא דין נפרד. ודעת הסוברים שחיובו דרבנן הוא כהגר"ח [שמיטה ויובל פ"ב הט"ז] ש"ביאת כלכם" קובעת בקדושת

1. רש"י [ד"ה ראשית] שאפילו גוזזן מאה פעמים נותן ממנה מתנה לכהן, וכן כתב החינוך [תקח], ולשון המאירי [על המשנה] שיתנו ראשית הגז כל זמן שהוא גוזז, ובדרך אמונה [ביכורים פ"י הי"ג בה"ל ד"ה כמה] דקדק מדבריהם שאפילו גוזז כמה פעמים בשנה אחת חייב ליתן בכל פעם.
 אולם הביא מאידך רש"י בכתובות [קה:]: "בכל שנה שגוזז אותן חייב ליתן". וכ"כ רש"י עה"ת [דברים יח, ד] "כשאתה גוזז צאנך בכל שנה". [אמנם בשפתי חכמים שם אות ז פירש שכוונת רש"י שיתן בכל פעם ראשית, ולאפוקי שלא יתן בפעם ראשונה את כל הגיזה ואח"כ יפטר. וראה רש"י לעיל [קל. ד"ה ראשית] "כל השנה כשהוא גוזז צאנו"].
 וביאר, שכוונת רש"י שאם גזז ונתן מתנה מתחייב שוב בגיזה הבאה אפילו באותה שנה, אך כל עוד לא נתן מתנה על הגיזה הראשונה מצטרפת לחיוב ולפטור עם כל הגיזות שבאותה שנה [לר' אלעאי שאי אפשר להפריש משנה לחברתה], ואם נתן לפני שגוזז כשיעור לא יצא ידי חובתו, כי אף ש"מצוותה בתחילה" [כדלהלן] היינו שיתן מה שגוזז בתחילה, אך שעת הנתינה היא אחר שגוזז כשיעור. והוכיח כן מדברי הרמב"ן [להלן [קלז:]: שאם גוזז צאנו ב' פעמים בשנה מצטרפין שתי הגיזות לשיעור, והיינו שכל גיזה מחייבת אך החיוב תלוי בשנה אחת, ומתנה מועילה על מה שכבר התחייב ולא על גיזה שאחר המתנה. [וראה טור יו"ד שלג ש"חייב בכל שנה" ובב"ח שפירשו כרבי

חומר יש בזרוע ולחיים וקבה מראשית הגז⁽³⁾, שהזרוע והלחיים והקבה נוהגין בין בבקר ובין בצאן, ונוהגין בין במרובה, כששחט הרבה בהמות, ואף כמועט — אפילו לא שחט אלא בהמה אחת. ואילו ראשית הגז אינו נוהג אלא ברחלות ואינו נוהג אלא במרובה [כדמפרש בגמרא].

וכמה הוא מרובה שחייב בראשית הגז?

בית שמאי אומרים: שתי רחלות. שנאמר: "יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן". ומשמע ששתי רחלות נחשבות "צאן", ובראשית הגז כתוב "וראשית גז צאנך".

ובית הלל אומרים: חמש רחלות. שנאמר:

"חמש צאן עשויות".

רבי דוסא בן הרכינס אומר: חמש רחלות גוזזות מנה מנה ופרס, דהיינו שמכל אחת מהן גוזזין מנה ופרס [מנה וחצי] — חייבות בראשית הגז.

וחכמים אומרים: חמש רחלות גוזזות אפילו כל שהן — חייבות.

וכמה נותנין לו לכהן?

משקל חמש סלעים ביהודה שהן עשר סלעים בגליל.

ונותנין לו צמר בכמות כזו שלאחר שיהא

הארץ, ואם כן כשם שראשית הגז נלמד מתרומה לענין זה שחייבו רק בארץ, הוא הדין שנלמד מתרומה שחייבו רק בזמן "ביאת כלכם".

אמנם לכאורה אף לדבריהם אין החיוב תלוי בבנין הבית וחורבנו, אלא בביאת ישראל ובגלותם. אולם בחתם סופר [קלו:י] שכיום לא נהגו ליתן ראשית הגז משום שהמתנות שמתנות כהונה נתנו לכהנים חלף עבודתם [וראשית הגז ניתן חלף האבנט] ולכן הקלו בהם בזמן שחרב הבית ובטלה העבודה, ולטעם זה דין ראשית הגז תלוי רק בבנין הבית. וכבר הבאנו לעיל [קלה. בהערות] שהנצי"ב כתב שלא נאמר "חלף עבודתכם" אלא במתנות לוויה ולא במתנות כהונה. [וראה בחת"ס שם שכתב עוד, שניתנו חלף הנחלה שלא קבלו בארץ, וכיום שגם לישראל אין נחלה אין הכהנים עדיפים ולפי"ז נמצא טעם נוסף שהחיוב והפטור אינו תלוי כלל בבית אלא בביאת כלם ובגלותם.

"חייב כל ישראל לתת מראשית הגז" דקדק הב"ח שכוונתו ב"כל" לרבות לויים, ומהר"י קורקוס ציין שמפורש כן לעיל [קלא:י] שמוציאין מלוי לכהן דבר שהוא "זרוע ולא זרוע" ומסקינן דהיינו ראשית הגז.

ואין להקשות אם כן למה לא שנינו שחומר בראשית הגז מבתנות כהונה שהלויים חייבים בה, כי גם במתנות כהונה לא נפטרו אלא מספק אם נחשבים "עם", ובראשית הגז לא נאמר "עם", וכבר ביאר בחידושי רמ"ש [להלן קלו.י] שאין ללמוד ראשית הגז ממתנות ולפטור לויים, כי עדיף ללמוד מתרומה שיש בה קדושה ולויים נותנים לכהן.

ב. מהר"ט אלגאזי [בכורות אות פב] הקשה לדעת הרמב"ם [ה"ח] שהמפריש ראשית הגז ואבד חייב באחריותו, למה לא שנינו במשנתו שדינו חמור בזה יותר ממתנות שאם אבדו אינו חייב באחריותו.

והביא דברי היש"ש [סי' ו] ומשנה למלך שחלוק דין מתנות שמצוותן רק בנתינת הזרוע לוי"ק ואם אבדו אין לו אלא חיוב דמים, וכיון

3. הרמב"ם [ה"א] כתב שהלויים בכלל ישראל במצוה זו, וגם מדברי הטור [ריש סי' שלג]

לא הספיק הישראל ליתנו — את הצמר — לו [לכהן] עד שצבעו⁽⁴⁾ — פטור. שקנאו הישראל בשינוי, ואינו צריך ליתן דמים כשווי ראשית הגז כי נחשב כמזיק מתנות כהונה או שאכלן⁽⁵⁾ ואמר לעיל [קל, ב] שהוא פטור מתשלומין⁽⁶⁾.

מלובן יעמוד על משקל חמש סלעים, ולא יתן לו משקל חמש סלעים צמר צואי שלא נתלבן עדיין כולו. ושיעור הגזיזה שנותנין לו הוא כדי לעשות ממנו בגד קטן. שנאמר "תתן לו", משמע שיהא בו כדי מתנה.

דמיו, ולכן הוסיף: דהוה ליה כמזיק מתנות כהונה או שאכלן [והלכה כרב חסדא שאמר לעיל קל: שמזיק מתנות כהונה פטור, וכן כתב הרא"ש בסי' ב, ותמה מו"ר הגרא"ל שהרי בב"ק פ"ט סי' ג כתב הרא"ש שבגיזה אינו מתחייב על שינוי כגולן ששבר חבית, משום שאינו מזיקה ומאבדה מהעולם, אלא רק משנה את צורתה ומוציאה מהבעלים, ולמה הוצרך להוסיף טעם זה, ושמה הרא"ש נקט שהשינוי מועיל רק לקנין, והוסיף טעם לפוטרו ממצוה].

ובתוס' [נדפסו להלן קלז: הקשו, אילו זו כוונת המשנה מה חידש רב חסדא, והביאו שרש"י פירש בתחילה שכוונת המשנה לאופן שצבעו קודם שבא לידי חיוב, דהיינו לפני שגזו ה' רחלים, ולכן אינו מתחייב. ואחר כך חזר בו ופירש שזה גופא השמיענו רב חסדא שכוונת המשנה לפטור מזיק מתנות כהונה מתשלומין באופן שקנאם בשינוי גם אם צבען אחר שהתחייב במתנת ראשית הגז.

ורש"י בב"ק [סו.] נתן טעם אחר שפטור מתשלומין והוא משום שאין לו תובעין שיכול לומר לאחר אתננו. ולכאורה טעמים אלו תלויים בשני הלשונות לעיל [קל: בטעמו של רב חסדא, אם פטורו משום שאין לו תובעים, וכדעת הר"ן [מד:; מז:]; שטעם זה מועיל גם לפוטרו ממצות הנתינה, וכך נקט רש"י בב"ק. וכאן נקט את הלשון השני שהתמעט מ"זה" שאין חיוב אלא על מתנות שבעין, וכשהשתנו פקעה מצותו, וכדעת תוס' לעיל [שם] שכתבו כי מצד הפטור שאין לו תובעים עדיין חייב

שאינן להם תובעים פטור. אך כשנאבד ראשית הגז שהפריש יכול לתת חלק אחר מהגיזה. [וראה בסמוך אם שייכת הפרשת בראשית הגז] אכן אם נאבדה כל הגיזה דינו שוה למתנות כהונה שאבדו, שפטור כי אין לו תובעים [וכיון שאבדו ולא הזיקן, אינו חייב אפילו לצאת ידי שמים].

ובשם הרדב"ז [ח"ה א' תקמח] הביא שהפטור במזיק מתנ"כ הוא רק כשמכוון להפקיע ממצוה [וכדעת הר"ן ר"פ הזרוע], אך כשאבד ראשית הגז חייב באחריותו אפילו כשנאבדה כל הגיזה, משום שלא התכוון להפקיע עצמו, ואין זה חומרא בראשית הגז, אלא אופן שונה של חיוב אחריות.

4. רש"י [ד"ה עד] פירש שצבעו "ישראל זה", ומשמע שאם צבעו אחר לא יפטר, אך הרמב"ם בפיה"מ כתב אם "נצבע" מראשיתה גז, ומשמע שנצבע מאילו. והאחרונים דנו בזה [ראה צפנת פענח תניינא, ועוד] ולכאורה דין זה תלוי במחלוקת הראשונים לעיל [קל:]: שהר"ן כתב שמזיק מתנות כהונה פטור אף דמשתרשי ליה משום שהתכוון לגזול, והיינו משום קנין שינוי ששייך רק במעשה הגזול, אך אילו הטעם כתוס' שנפקע חיוב המתנות כשהשתנו, מסתבר שגם שינוי על ידי אחר יפטור. וראה הערה הבאה, ולהלן [קלז:]: בהערה 1 לתוס'.

5. רש"י [ד"ה פטור] פירש דקנייה בשינוי, והוקשה לו למה לא יתחייב לשלם שוויו כדין הגזול חפץ ומשנהו שהחפץ נקנה לו ומשלם

אבל אם רק לבנו הישראל, ולא צבעו, חייב. שאין זה נחשב שינוי אלא כעומד בעינו.

הלוקח גז צאנו של עובד כוכבים בעודו

נעשה ממון כהן בעת שגזו כשיעור המחייב, וכתב שזה טעמו של הרא"ש שצריך לכוון לגזול, כי אף שהצביעה משנה את הצמר אינו מוציא אתו מרשותו אחר שכבר נעשה ממנו.

ובעונג יו"ט [כט, קלה] כתב שאין צריך מעשה גזילה אלא בכדי להוציא מרשות אחר, אך כאן שהיתה ברשותו שינוי קונה אף כשלא עשה מעשה גזילה. אלא שעדיין תקשה קושית החזו"א שהרי קיי"ל שמתנות כהונה אינן נגזלות ואין יקנה, ובהכרח צריך לבאר כמו שכתב הגרי"ז [הל' גזילה] שיש שני אופנים בשינוי, שקנין גזילה נעשה ע"י שינוי שמגרע בחפץ וגורם שלא יוכל לקיים בו השבה גמורה, וזה אינו צריך שיעשה את החפץ לחפץ אחר, ושינוי זה מועיל גם אחר שחל חיוב ראשית הגז, אך אינו שייך אלא למ"ד שמתנות כהונה נגזלות, אולם למ"ד שאין נגזלות בהכרח הנידון הוא על שינוי שמשנה את החפץ משמו הראשון, ומפקיע ממנו את חיובים, כשם שמצינו שינוי באתנן זונה שמתירו לקרבן, ושינוי זה מועיל רק קודם שהצטרף לשיעור גיזה המחויבת, וגורם שלא יחול עליו חיוב ושם ממון כהן [וראה שו"ת חת"ס או"ח לט].

6. המשנה למלך [ה"ו] כתב שחייב לצאת ידי שמים, כמו שמצינו לגבי מתנות כהונה [יו"ד ס"א טו] שפטורין רק משום שהם ממון שאין לו תובעים. ולכאורה חיוב זה שייך רק לדעת האחרונים שיש לכהן זכות בגוף הגיזה אף שלא שייך בה הפרשה [או כפירוש מו"ר שזכות זו חלה משום שאין בו הפרשה], אך אילו אינו נעשה ממון כהנים, הרי הוא כמזיק בהמה קודם שהופרשו מתנותיה, או שדה קודם שהופרש מהנה פאה, ועיין דרך אמונה [פ"א ממתנ"ע

בדיני שמים ורק "פטור מלשלם", ובמשנתנו משמע שפטור לגמרי, ולכן נקטו כאן את הטעם שאין לו תובעין אמנם טעם זה אינו תלוי בקנין שינוי של גזילה, אלא עיקרו שאין שמו עליו ונפקעה המצוה, ואילו הרא"ש [שם] כתב ש"צבעו והתכוון לגזול" ומשמע שלולי התכוון כך חייב לשלם, וצ"ע.

וכבר תמהו האחרונים איך יועיל שינוי והרי לא נעשה מעשה גזילה, וביותר שהרי כל קנין שינוי תלוי בחיוב השבה וכאן לא התחייב בהשבה, [וכמו שכתב רש"י ב"ק צג: טעם אחר שאינו משלם דמים "דלאו גזל גמור הוא דלא מטא לידיה [של הכהן] ובכפתור ופרח [סי' טז] כתב שאינו משלם דמים כי הגיזה באה לידו בהיתר שהיתה שלו בתחילה, וראה בתורי"ד ב"ק שם ששינוי קונה בכל מתנות כהונה ועניים לפני שבאו לידם, ותמוה כנ"ל].

וברימון פריץ [קלו:]: כתב שכיון שמחויב לתת לכהן, נתנה התורה חלק לכהן אף שאינו מבורר, ובצביעתו גזול וקונה חלק זה, וראה תשובת הנתה"מ בשו"ת חמדת שלמה [לב, ה] שנקט כי "גוף הנכסים של כהן" אולם הגר"ח [פ"י מבכורים הי"ד] כתב שראשית הגז כיון שאינה טובלת את שאר הגיזה בהכרח שאין חיוב הפרשה בחפצא של הגיזה אלא חיוב נתינה הוא על הבעלים, ובקובץ שיעורים [ב"ק אות כ] הוכיח כדבריו מדברי תוס' [בב"ק שם ד"ה עד] שלא מועילה הפרשה בראשית הגז, וביאר דהיינו משום שאין הפרשה מועילה לעשותה ממון כהן, אלא חיוב נתינה חל על הגברא עד שיוכה הכהן בחלקו.

ולדעת האחרונים הנ"ל צריך לבאר דברי תוס' כמו שכתב באיילת השחר [ריש הגזול עצים] שהטעם שלא שייכת הפרשה, הוא משום שכבר

מחובר על הבהמה — פטור מראשית הגז⁽⁷⁾. משום שנאמר "צאנך" ושל עכו"ם אינו נחשב "צאנך" ואף על פי שהגיזה של ישראל אין החיוב חל אלא על הצאן והוא אינו שלו.

הלוקח גז צאנו של חבירו, אם שייר הלוקח

חלק מהצמר אצל המוכר, שלא קנאו, המוכר חייב בראשית הגז. כי יכול הלוקח לומר לו: הצמר שצריך ליתן לכהן — אצלך הוא ולא קניתיהו ממך⁽⁸⁾.

ואם לא שייר אלא קנה הישראל את כל הצמר — הלוקח חייב.

פ"ג כ"ג] וצ"ע.

7. רש"י [ד"ה הלוקח] פירש שקנה את הגיזה כשעדיין היתה מחוברת בצאן, כי אילו קנאה אחר שנגזזה פשיטא שפטור, [וראה להלן קלה. ד"ה תנן שכתב "אפילו שלא נגזזה"]. אולם הרמב"ם בפיה"מ כתב שלקח ממנו גיזה תלושה, וכן פסק [בה"ט], וכן הוא בשו"ע [ס"ז]. וביאר הרדב"ז שלדעת הרמב"ם דין זה נכתב רק בכדי לדייק ממנו שאם קנה צאנו לגזוז חייב [כדלהלן קלח].

ובאור שמח [ה"י] תמה הרי לעיל [קלג]: אמרו חומר בזרוע לחיים וקיבה מראשית הגז, שהלוקח צאנו של עכו"ם פטור מראשית הגז, ופרש"י דהיינו אם קנה קודם שחיטה, ולהרמב"ם שהפטור בראשית הגז הוא רק בקונה אחר גיזה הרי אינו חמור ממתנות שגם הלוקח מעכו"ם אחר שחיטה פטור. ובדרך אמונה [ד"ה הלוקח] הביא גירסא בלשון הרמב"ם "אע"פ שגזזן העכו"ם, וביארה שגזזן העכו"ם בשביל הישראל ובכל זאת פטור כי אין הצאן שלו ואף אם הקנה לו את הגיזה מקודם [אך אם גזזן הישראל חייב משום שנחשב כקונה צאן לגיזתה] ונמצא שדעת הרמב"ם כרש"י, ובאופן זה במתנות יתחייב כיון שהמתנות שלו.

ובבית הלוי [ח"א מט] כתב שהרמב"ם אינו מחלק אם קנה הצאן או לא, כי דעתו שקנין פירות לאו כקנין הגוף, ואף אם לקח הצאן לגיזתו אינו שלו, ובהכרח שהחיוב תלוי רק אם הגיזה שלו בעת הגיזה. [וכדלהלן]. אך רש"י

סבר שראשית הגז אינו תלוי בקנין הגוף, ואף אם קנין פירות אינו כקנין הגוף אם קנה את הצאן לגיזתה מתחייב, כי די בקנין זה לחייב ראשית הגז.

וראה ביתרון האור [להגדול ממינסק] שכתב כי ממשנתנו מוכח שבקנין לזמן נחשב כ"צאנך" ותמה על הרא"ש [סוכה פ"ג סי' ל] שכתב כי אם קנה אתרוג לזמן אינו נחשב "לכס", והביא דברי תוס' בב"ב [קלו. ד"ה מביא] שבכיכורים נאמר "אדמתך" ובקנין לזמן חיובו רק מדרבנן, והוא הדין בלוקח מעכו"ם צאן לגיזתו חיובו רק דרבנן, וכן נקט במנחת ברוך [סי' צב], וראה קצה"ח [רמ"א סק"ד] ומנחת חנוך [תקח, טז].

8. השו"ע [ס"ח] מבואר שכוונת המשנה אפילו באופן שלקח מחברו את הגיזה כשעדיין לא גזז, והמוכר חייב כי שייר מעט מצאנו להגזז [ולהלן קלח. נחלקו רש"י ותוס' בטעם ששיר המתנות למוכר, ואם צריך שישאר בידו כשיעור חיוב]. ובאור שמח [ה"י] ביאר שהמוכר חייב ליתן על גיזת הלוקח אף שיצאה הגיזה מרשותו קודם שעת החיוב, משום שהחיוב חל על הצאן אף שהגיזות אינם שלו, אך חיובו רק כששייר לעצמו, כי אם מכר את כל הגיזה אינו חייב לקנות חזרה מעט מהלוקח כדי ליתן לכהן, שהרי במכירתו הוא נחשב כמזיק מתנ"כ ומכרן, שפטור מתשלומין. [לדעת הרמב"ם שמכרן כמזיק, אך לדעת תוס' חייב משום דמשתרשי ליה, ראה לעיל קל הערה בהרחבה].

ולענין חיוב הלוקח כתב האור שמח שדינו

השחופות שנותרו בידו, ויתן מגיזה זו לכהן, וירויח שלא יתן מגיזת הלבנות הטובה יותר על השחופות [וכן בזכרים ונקבות].

גמרא:

במוקדשין מאי טעמא לא נוהג ראשית הגז?

דאמר קרא: "צאנך" — ולא צאן הקדש.

והוינן בה: טעמא דכתב רחמנא "צאנך", למעט קדשים. הא לאו הכי, הוה אמינא

היו לו למוכר שני מינים של רחלות: שחופות [לא שחורות ולא לבנות]⁹ ולבנות, ומכר לו ללוקח שחופות אבל לא לבנות, או שהיו לו זכרים ונקבות ומכר לו זכרים אבל לא נקבות — זה נותן ראשית הגז לעצמו, וזה נותן לעצמו [דהיינו, משחופות על שחופות ומלבנות על לבנות].

ובגמרא יתבאר דעצה טובה קא משמע לן התנא, שהרי גיזת הלבנות טובה מזו של שחופות, ושל נקבות רכה משל זכרים, וכדאי למוכר לקנות מחלוקת גיזת שחופות בשיעור שחייב ליתן ראשית הגז על

ב. הטור כתב "אם שייר המוכר קצת גיזה לעצמו", והרמ"א הביאו כהוספה על דברי השו"ע וביאר הגר"א [ס"ק ח] שהבין בדברי הטור כי גם אם קנה אחר שנגזזה והתחייבה, המוכר חייב וכן ביאר בבאר הגולה. וכן מדויק בחילוק שבין דברי השו"ע והרמ"א באופן שלא שייר, שהשו"ע נקט שהלוקח חייב להפריש, כי התחייב בגיזה, ואילו הרמ"א נקט "חייב ליתן" כי רק המוכר התחייב, והלוקח צריך "לתת" את המתנה שקבל בתוך הגיזה שקנה, [ואינו מוכרה לכהן, כי המוכר לא נטל ממנו דמים אלא על שאר הצמר חזו"א ליקוטים לזרעים סק"א]. וראה עוד בסוף הפרק.

9. הרמב"ם [ה"ו] כתב היה הצמר שלהן אדום או שחור או שחום חייבות בראשית הגז. וכתב הכסף משנה שמקורו מלשון משנתנו "צבעו" פטור. ולכאורה דין זה מפורש כאן שהרי "שחופות" בפני עצמן חייבות בראשית הגז, והרמב"ם פירש בפיה"מ שהן "בין שחור ובין אדום או זולתם מן הגוונים", ולפירוש רש"י היה ניחא, שפירש "לא שחור ולא לבן", וביאר התפארת ישראל דהיינו אפור, ואין מכאן מקור

תלוי בנמחלוקת רש"י והרמב"ם בלוקח גז צאנו של נכרי [הובאה בהערה הקודמת], שלדעת רש"י שפטורו אפילו כשלקח במחבר משום שאינו צאנו, גם כשלוקח מחבירו אינו מתחייב. אך לדעת הרמב"ם שהלוקח מעכו"ם פטור רק כשלקח אחר גיזה, הוא הדין בלוקח מחברו במחבר יתחייב הלוקח בראשית הגז, אלא שאם המוכר שייר אמרינן שלא מכר את המתנות ונמצא שהמוכר נותן את המתנות שחייב הלוקח. אולם החזו"א [רד א] כתב שלדעת רש"י שהלוקח גז צאנו של עכו"ם פטור בהכרח שהמוכר גיזתו לחברו אין דעתו להפקיע זכות הכהן, ומשייר את כל הגיזה לעצמו עד שעת החיוב שהיא בעת הגיזה, ורק אחר הגיזה זוכה הלוקח בשאר, ולכן המוכר חייב במתנות ראשית הגז. וגם לדעת הרמב"ם צריך לפרש כן אין המוכר יכול לתת על חיוב הלוקח כי הבעלים מחלקים לראשית הגז.

ובדרך אחרת כתב שגם לדעת רש"י רק הלוקח מעכו"ם נפטר משום שאינו "צאנך", אבל בלוקח מישראל מצרפין את חיוב הלוקח מצד הגיזה וחיוב המוכר מצד הצאן, ולכן יכול המוכר לתת על גיזה זו.

דקדשים חייבים בראשית הגז? והא לאו בני גיזה נינהו, שהרי אסור לגזוז⁽¹⁰⁾, דכתיב "ולא תגזו בכור צאנך"⁽¹¹⁾

ומבארין: אי בקדשי מזבח, הכי נמי אין צורך במיעוט, ופשיטא שאין חיוב ראשית

הגז על גיזתן שהרי אסור לגזוז. אלא הכא במאי עסקינן — בקדשי בדק הבית שמותרים בגיזה, ולכן הוצרך לדרוש מפסוק לפוטרים מראשית הגז.

ומקשינן: והאמר רבי אליעזר: קדשי בדק

לחיוב אדום ושחום.

10. במנחת חנוך [תפד] הקשה עוד הרי אפשר לומר שהמיעוט נצרך באופן שגזו גוי, שחייב בראשית הגז כי הצאן של ישראל, ואין על הגוי איסור גיזה במוקדשין [אלא משום שבות]. וראה אבן האזל [סוף מעה"ק] שאיסור עבודה בקדשים אינו על העובד דוקא אלא על הגורם שתעשה עבודה, ויתכן שגם כשניתן לגוי לגזוז נחשב כגורם, וצ"ע. אולם מסתבר כי אף אם גזו הנכרי שלא בשליחותו, פטור משום שאינו גז העומד לגיזה, וגז כזה לא התחייב, וכדלהלן.

והחזו"א [ריד, לסוגיין] הקשה למה לא תירצה הגמרא שהמיעוט נצרך באופן שעבר וגזו [וראה להלן הערה 15]. ותירץ שלא חייבה התורה בראשית הגז אלא גיזה שנמצאת בעולם כדין, אך גיזה שהביאה בעבירה אין עליה שם גז להתחייב במתנה. [וזו היא כנראה כוונת תוס' הרא"ש בסמוך בד"ה אי הכי והמאירי כתב שהגיזה קדושה בקדושת מזבח וא"א לפדותה ולתת לכהן].

עוד תירץ החזו"א שאין הגיזה הראשונה מצטרפת לשיעור החיוב משום שבעת הגיזה אינו עתיד לגזוז עוד שהרי אסור לגזוז קדשים, ולפיכך אין צירוף ביניהם. [ומסתבר שאף אם שאר הרחלות הן של חולין עדיין חסר בצירוף של כל חלק וחלק מגיזת הרחל הראשונה, וכוונתו שחסר בצירוף לשיעור בכמות הצמר ולא לצירוף חמש צאן בדוקא.

וראה ברימורץ פריך שכבר עמד על קושיא זו וכתב שראשית הגז הוא חיוב ממון מישראל

לכהן וכיון שהוא חל בגיזה שחייב עליה מלקות נמצא שנפטור ממתנה משום קלבה"מ. ותמוה, שאינו נפטר מהמצוה. ויתכן שכוונתו להמבואר, שגז שאינו עומד להגזו מפני האיסור אינו חייב ברה"ג.

עוד הקשו המנחת חנוך והתם סופר שהרי אמרו [בבכורות כה]. שהתולש צמר מקדשים פטור, ואם כן מצינו חיוב ראשית הגז באופן זה [וכמבואר ברמב"ם ה"ו] שגם תולש חייב בראשית הגז, ובזרע אברהם [כ, מ] כתב ליישב לפי דברי הקרית ספר [פ"י מביכורים] שחיוב תלישה הוא רק בראוי לגיזה [ולכן אין חיוב על התולש מבהמה מתה, כי אין דרך לגיזה, וכדלהלן] וכיון שאין דרך לגזוז מוקדשין מפני האיסור אין תלישתן מחייבת. ודקדק כן מלשון הגמרא בקושיא, "והא לאו בני גיזה נינהו" ולא נקטה "והא אסור לגזוז" כי אף תלישה המותרת אינה מחייבת.

11. במנחת חנוך [תפד] הקשה הרי אפשר להעמיד שהמיעוט נצרך באופן שגזו כמה אנשים וכל אחד גזו פחות משיעור "סיט כפול" האסור בקדשים.

והנה המרדכי [ר"פ ט"ז דשבת] הביא ירושלמי שהקשה למה אין מוכרין לנכרי דוקא בהמה גסה מחשש שמא יעשה בה מלאכה בשבת, והרי גם בהמה דקה יכול לגיזה בשבת, ותירץ שבגיזה אין בהמה עושה את המלאכה אלא הנכרי עושה בה וזה לא נאסר, ותמה המרדכי מסוגיין דמשמע שתזבח ולא גיזה הוא מצד איסור עבודה בקדשים ובספר תקנת עזרא

הבית אסורים בגיזה ועבודה, ושוב יקשה למה צריך לדרוש מקרא לפוטרם מראשית הגז.

ומתריצין: האיסור שהזכיר רבי אליעזר — **מדרבנן** הוא, אבל מדאורייתא מותרים בגיזה. ולפיכך **סלקא דעתך אמינא**, הואיל ומדאורייתא בני גיזה נינהו, היכא דגזו ליה ועבר על האיסור דרבנן, ליתבי ליה לכהן

ראשית הגז, קא משמע לן קרא שפטור משום שהצאן אינו נחשב "צאנו" ואף שמותר לגוזזו אין הגיזה מחייבת אלא הצאן⁽¹²⁾.

ומקשינן: והא קדיש לה הרי הצמר של הקדש הוא ואיך סלקא דעתא שיתן לכהן צמר של הקדש?⁽¹³⁾

[למעילה יג.] הקשה שבהמשך סוגיין משמע שכל הנידון הוא מצד הכחש שחל בגיזת הבהמה ולא מצד איסור העבודה עצמו. ועוד שאם הגיזה נאסרת רק מצד עבודה, למה הוצרך הפסוק לכפול ולומר לא תעבוד בכור שורך ולא תגזו בכור צאנך, והרי זה וזה הוא איסור עבודה. [ובפשטות נראה שהמרדכי גרס כגירסא המובאת בתוס' רא"ש ובדק"ס הא לאו בני גיזה נינהו דכתיב לא תעבוד].

ויתכן שראית המרדכי היא מקושית המנחת חנוך, שבסוגיין מוכח שיש חיוב גם על פחות משיעור גיזה והיינו מצד איסור העבודה שבגיזה. ומה שהוצרך הכתוב לומר "ולא תגזו" לאיסור גיזה גם במתה, יתכן לפרש שהוא משום שאיסור עבודה אינו שייך במתה, ואילו איסור גיזה במוקדשין נוהג גם במתה, כדמוכח בספרי פר' ראה ובתוס' בכורות [כה:]: שהביאו מקרא שהותרה גיזה לאחר זביחה, ומשמע שהיתרה תלוי בשחיטת הקרבן ואילו מתה גיזתה אסורה.

אמנם במנחת חינוך [תפד] כתב שאין איסור גיזה במוקדשין אחר מיתה וראייתו שהרי ראשית הגז אינו נוהג אחר מיתה וכתב **הכסף משנה** [ה"ז] שהטעם לכך כי אחר שמת לא גז מקרי ולא צאן מקרי, ומסתבר שהוא הדין לגיזת קדשים, וחילק בין איסור גיזה בשבת שנאסר גם במתה דהיינו רק משום עוקר דבר מגידולו, אף שאינו נחשב "גז".

ובדעת תוס' צריך לומר כטעם הרדב"ז שאין

ראשית הגז במתה משום שהוקש לבכור או למעשר, אבל בקדשים אפילו במתה אסור לגזוז אלא במקום שיש היתר שחיטה. או שיפרשו כמש"כ בקריית ספר [הנ"ל] שאין מצות ראשית הגז אלא בגיזה כדרכה, ומתה אין דרכה לגזוז, אך ודאי נקראת גיזה ואסורה בקדשים. [ודברי הכ"מ תמוהים מיומא מט: ששה שחוט נקרא שה].

12. הרמב"ם [ה"ב] הביא את מסקנת הגמרא ת"ל צאנן ואין אלו צאנו, והיינו כפשוטו, שאף על פי שאסורין מדרבנן, הוה אמינא שיתחייב מן התורה כי אין עליהן איסור דאורייתא שיעכב את החיוב לתת. ולכך הוצרך קרא למעט מטעם אחר.

וראה בארצות החיים [יג ס"ק א] שהוכיח מסוגיין שאיסור דרבנן מעכב דאין דאורייתא, ומשמע שביאר בסוגיין שהפסוק מלמד כי האיסור דרבנן שלא לגזוז בדה"ב מעכב שלא יתן גיזת בדק הבית, ולכאורה אף כהבנתו אין זו ראייה, שהרי יתכן לבאר שהפסוק מלמד שהאיסור דרבנן מעכב את צירוף הגיזה לשיעור, וכמבואר בהערה 10 שאיסור גורם שלא יעמדו לצירוף, ומסתבר שלשם כך אין צורך באיסור דאורייתא דוקא, אלא כל שאין דרכו להצטרף, מעכב.

13. בלב אריה כתב בסוגיין עוסקת באופן שכל

לכהן, שהרי הגיזות אינן הקדש, ואהא אמר קרא "צאנך", דדווקא אם הצאן שלך — חייב אתה בראשית הגז, ולא כאשר הצאן שיך להקדש.

ומקשינן: אי הכי שמדובר באופן ששייר גיזותיה, למה העמדת את המיעוט בקדשי בדק הבית, הא בקדשי מזבח נמי צריך מיעוט לפוטרו מראשית הגז באופן שהקדישה חוץ מגיזותיה? (15)

ומשנינן: קדשי מזבח אסור לגזוז אפילו אם לא הקדיש גיזתן משום דכחשי הבהמות על ידי הגיזה.

ותמהינן: אם כן איך מותר לגזוז בקדשי בדק הבית ששייר בהקדשן ולא הקדיש גיזתן, והרי הם נמי כחשי על ידי הגיזה?

ומתריצין: בקדשי בדק הבית מדובר באופן

ומבארנין: סלקא דעתך אמינא, לפרוק [יפדנו] ישראל את הצמר, וליתיב ליה לכהן.

ותמהינן: ואכתי היאך יתננו, הא בכל הקדש דבעלי חיים בעי העמדה — שתעמוד הבהמה, ואז עושים הערכה של שוויה, והכא הרי היא אפשר להעמיד את הצמר אחר שנגזז מן הבהמה?

הניחא למאן דאמר קדשי בדק הבית לא היו בכלל העמדה והערכה, שפיר! דהא אוקימנא דמיירי הכא בקדשי בדק הבית. אלא למאן דאמר אף קדשי בדק הבית היו בכלל, מאי איכא למימר?

אמר רב מני בר פטיש משום רב ינאי: הכא מיירי במקדשי בהמתו לבדק הבית חוץ מגיזותיה שלא הקדישן (14). ואם כן, סלקא דעתך אמינא לגזוז ראשית הגז וליתיב ליה

ובהידושי ר' מאיר שמחה כאן, ובזרע אברהם יא, כז, ובהערה הבאה].

15. רש"י פירש שקושיית הגמרא היא כי גם בקדשי מזבח צריך מיעוט באופן ש"עבר וגזוז", ומהרש"א ומהר"ם מחקו תיבות אלו, שהרי כעת מדובר כגון שאמר "חוץ מגיזותיה" ובודאי מן התורה אין איסור גיזה.

ובתוס' רא"ש כתב שנדחק לפרש כך כי מסתבר שהאיסור לגזוז הקדשים אינו מצד נטילת הגיזה אלא משום בזיון קדשים, וכשהגוף קדוש עובר על לא תגזו אף אם הגיזה אינה קדושה. אך לפי זה הוקשה לו תירוצ' הגמ' "כחשי", כי למה ימנע מלהכחישו יותר מאיסור בזיון קדשים, וכן כתב מהרש"ל ולכן דחה פירוש זה.

ובספר מקור ברוך [כז] כתב שדעת רש"י,

הבהמות של הקדש, שאם לא כן הרי אפשר להפריש על גיזת ההקדש גם בלא פדיון באופן שיגזוז עם בהמות ההקדש גם בהמת חולין ויפריש ממנה, [ולכן צריך למעט הקדש מצאנך, ללמד שאין עליו חיוב נתינה כלל]. וראה להלן הערה 18.

14. הבית מאיר ביאר שכוונת הגמרא שמשיר לעצמו חלק בבהמה שממנו יונקת הגיזה ואינה נאסרת כדין גידולי הקדש, שהרי אמרו [בב"ב עא: קמח]. שצריך לשיר מקום היניקה כשמשיר לעצמו אילן בקרקע שמוכר לחברו עי"ש. והגרעק"א [תניינא פח] כתב שבסוגיין מדובר בגיזה שכבר עומדת ליגזו וכבר אינה צריכה לינוק מהבהמה, ולכן צריך קרא לפוטרו מראשיתה גז אף אם שייר רק את הגיזות שאינן הקדש, [וראה קהילות יעקב נדרים כח

הגוף חמורה, פשטה קדושה בכולה, ואף גיזתה נעשית קדושה ולפיכך פשיטא שאינו חייב בראשית הגז, שהרי הגיזות אינן שלו, ואין צריך פסוק לפוטרו, מה שאין כן בקדשי בדיק הבית שלא שייך בהם דין פשטה קדושה בכולה (17).

ומנא תימרא שאם הקדיש חלק מהבהמה

דאמר הריני מקדיש חוץ מגיזה וכחישה, ולכן מותר לגוזזן אף על פי שמכחישה (16).

ותמהינן: בקדשי מזבח נמי אפשר להעמיד באופן דאמר חוץ מגיזה וכחישה?

ומתרצינן: קדשי מזבח, אף על גב דאמר "חוץ מגיזותיה", אפילו הכי, כיון דקדושת

משמע בסוגיין שהוצרך לשייר גיזה וכחישה, ואילו איסור הכחשה הוה רק מדרבנן לא היה מעכב בחיוב ראשית הגז כשהגיזה עצמה אינה קדושה.

אך בלב אריה כתב שרק כאשר הגיזה מועילה להקדש, כגון גיזת בדה"ב שאינה אסורה, אין חוששין לכחישת הבשר, אך במקדיש חוץ מגיזתה שהיא גיזת חולין ואינה מועילה להקדש, ודאי אסור להכחיש בשר.

17. רש"י [בדה"ב אפילו] פירש שלא מועיל השיור בגיזה, ונשאר בקדושתה כיון שקדושת הגוף חמורה ופשטה בכל המחובר לבהמה. ובתוס' רא"ש תמה מי הכריחו לפרש כן, והרי אף אם אין פשטה בגיזה - כי אינה שייכת לגוף הבהמה, שהרי דרך לגוזזה - מכל מקום אי אפשר לגוזזה מפני שאינו יכול לשייר הכחש שבגוף הבהמה [ולשיטתו, שאין נידון הגמרא בעבר וגזז, אך רש"י לא יכל לפרש מצד איסור הגיזה מפני הכחש, שהרי ביאר לעיל שהנידון בעבר וגזז].

וראה בשער המלך [פ"ה מערכין הי"ז] שדקדק מלשון הרמב"ם [ה"ב] הקדיש בהמות לבדה"ב וכו' או שהקדיש בהמה חוץ מגיזתה, דמשמע שאין חילוק בין קדשי מזבח לבדיק הבית כי אין פשטה בגיזה, והוכיח כך מהסוגיא בתמורה [יא]: שחלקה על הסוגיא כאן [והסברא כמבואר בתוס' רא"ש], ולפי"ז אין צורך לומר "חוץ מכחשה" כיון שאין הגיזה מכחשת. וראה

כהמרדכי, שאף על פי שעצם הגיזה אינה קדושה אסור לגוזזה משום שהגוף קדוש ועושה עבודה בקדשים, וביאר שזו כוונת המרדכי להוכיח מסוגיין.

ולפי זה פירש שתירוצן הגמ' "כחשי" ביאורו שהגיזה הכחישה את הבשר בניקתה והיא קדושה אף על פי שאמר "חוץ מגיזתה", ולכן אין צריך למעטה מחיוב מתנות, אך אין לפרש שמתרץ שאסור לגוזז כי עבודת הגיזה מכחשתה, שהרי הנידון באופן שכבר עבר וגזז, וראה שם שהראה מכמה דוכתי שהתורה אסרה גיזה משום עבודה, וביאר את הפס' לפי דרכו.

ובדבר אברהם [ח"א ז, ג] תמה על הוכחת הרא"ש ומהרש"ל שסוגיין אינה עוסקת בעבר וגזז שהרי לא העמידה בקדשי מזבח משום דכחשי, והרי לעיל העמידה הגמ' בקדשי בדה"ב ובאופן שעבר על איסור דרבנן וגזז, והוכיח ששני נידונים בסוגיין, לגבי מיעוט הכתוב אמרו שנחשב בר גיזה כבדיק הבית כי מדאורייתא מותר לגוזזו, ולכן צריך מיעוט, ועל כך אמר רבי ינאי שאי אפשר להעמידו בקדשי מזבח ובעבר על איסור דאורייתא וגזז. אך תנא דמתני' שנקט "ולא במקדשין", אף שכבר נאסרה גיזת בדה"ב, בהכרח כוונתו אף בעבר וגזז.

16. במרדכי המשנה הוכיח שלהלכה קיימא לן שאין גיזה מכחשת את הבשר, שהרי הרמב"ם פסק שאיסור גיזת בדה"ב הוא רק מדרבנן, ואילו הגיזה מכחשת הוה בזה איסור דאורייתא, וכן

בקדושת הגוף פשטה קדושה בכולה ?

דאמר רבי יוסי: והלא במוקדשין האומר רגלה של בהמה זו עולה — כולה עולה! (18)

ואפילו לרבי מאיר דאמר באופן שהקדיש

רגלה אין כולה עולה, הני מילי דאקדיש דבר שאין הנשמה תלויה בו כגון רגלה של בהמה, אבל הקדיש דבר שהנשמה תלויה בו, כמו בסוגיין שהקדיש את כל הבהמה, חוץ מגזותיה — פשטה קדושה בכולה, וקדשה כולה ואפילו הגזות.

אמנם ביאור הגמרא תלוי אם גיזה נחשבת חלק מהבהמה או לא, ואילו כל עוד שהגיזה עדיין על הבהמה אי אפשר להקדיש בלעדיה, אפשר לומר עליה גם פשטה, אך אילו היא דין נפרד, ואפשר להקדיש קרבן גם בלי גיזה, או גיזה בלי קרבן לא שייך בה דין פשטה. וראה תוס' בבכורות [כה. ד"ה שער] שצמר הנתלש מקרבן מותר מדאורייתא, וכבר דינו האחרונים [משנה למלך פ"א ממעילה ה"י, נודע ביהודה יו"ד קצג, משיב דבר ח"ב נחל אם כוונתם שהוא מותר בהנאה על ידי פדיה, או שקדושתו פוקעת בגזיזה] ואולי נחשב כקדשים שמתו, כי אין הצמר נותר ע"י זריקת הדם כשאר חלקי הבהמה].

ועוד הקשה [יד, יז] מסוגיין על מש"כ הרמב"ם [פ"א ממעילה ה"ג] הקדיש אבר אחד מן הבהמה וכו' הרי הדבר ספק אם אסורה כולה בגיזה ועבודה, ומשמע שדין הגיזה תלוי בבהמה, ואילו בסוגיין משמע שאף אם כל הבהמה קדושה יכול לשייר את הגיזה, ולולי דין פשטה שייך שתהיה בהמה קדושה ללא גזותיה. ומשמע שדין גיזה הוא נפרד, ולמה תאסר כולה כשמקדיש אבר אחד והשאר חולין, עיי"ש.

ולכאורה החילוק פשוט בין מקדיש חלק מהבהמה דהיינו גוף בלא גזות - שחלה קדושת הגוף על חלקה כי בידו להקדיש כולה, ולכן אילו פשטה קדושה בכולה אין צורך בפסוק למעט גיזה זו מחיוב ראשית הגז. אך אם אין בידו להקדיש את שאר הקרבן כגון שהיה שותף בבהמה אינו יכול להחיל בחלקו אלא קדושת

יש"ש [סי' א'] ור"י קורקוס [ה"ב] שלמסקנת הגמרא שיש חילוק בין קדשי מזבח שאומרים בהם "פשטה" לקדשי בדה"ב שאין בהם פשטה, הגמרא חזרת מההנחה שגיזה מכחשת, ולכן צריך את הפסוק "בחוף מגיזתה" וכן דייקו מלשון רש"י [בא"ד] והרמב"ם [שם] שלא הזכירו "חוף מכחשה". [ובאור גדול דחה כי כיון שאי אפשר לגזוז אלא כשמשייר גם כחושה מסומא משייר גם כחישה, וסוגיין סברא כמאן דפליג בב"ב קמת.].

אך מלשון רש"י [בד"ה רבא] ותוס' [ד"ה במקדיש] מבואר שגם למסקנא חידוש הפסוק נזרק רק כשאומר "חוף מגיזתה וכחשתה". והחזו"א [ליקוטים ז, א] כתב שגם דעת הרמב"ם כן, ומה שהצריך פסוק באופן שלא אמר חוף "מכחשה", הוא משום שביאר בגמרא שבאופן שאסור לגזוז אין צריך למיעוט "צאנך" ודי לכתוב "צאן". אך גם מצאנך מתמעט צאן שאסור בגיזה.

וראה בדבר אברהם [ח"א ז, ג] שביאר דברי הרמב"ם לפי דרכו [בהערה 15].

18. בספר זרע אברהם [יא, כט] הקשה על ראיית הגמרא, שהרי אילו תחסר רגלה של בהמה לא יהיה הקרבן תמים, ולכן יש בה "פשטה" אולם גיזה אינה מצרכי הקרבן ולמה יחול עליה דין פשטה, והלא אפילו אם לא היה עליה צמר כלל הקרבן כשר, ומה החילוק בינה לקדושת דמים שלא אומרים בה "פשטה" [כמבואר בתמורה יא:].

רבא אמר: משנתנו עוסקת במקדיש רק גיזה עצמה ובאופן זה לא למדנו לפוטרו מנתינת ראשית הגז מהכתוב "גז צאנך", שהרי "צאנך" הוא, כי הבהמה נשארה שלו, וסלקא דעתך אמינא לגזוז ולפרוק וליתיב ליה לכהן,

אמר קרא: "גז צאנך תתן לו", ודרשינן: מי שאינו מחוסר אלא גזיזה ונתינה — תתן לו לכהן. יצא זה שהקדיש את הגיזה⁽¹⁹⁾ שמחוסר גזיזה⁽²⁰⁾ פדיה ונתינה⁽²¹⁾.

הגוף, ואז יתכן שחלק השני חייב בגיזה וצריך קרא למעטו כי לא שייך בו "פשטה", שהרי אף בחלק המקדיש לא חלה אלא קדושת דמים. והיינו משום שגיזה היא חלק מהקרבן, כי אילו היא דין בפני עצמו הרי חלה קדושת הגוף בבהמה וצריך קרא להשמיענו באופן שהגיזה שייכת לשותפו, שפטור אפילו אם חזר וקנאה, אף שלא אומרים פשטה באופן זה.

19. כתב החזו"א [יו"ד ריד לסוגיין] שלדעת רבא אפילו אם לא הקדיש את כל הגיזה, פטור, ואף על פי שיכול לתת גז שאין מחוסר פדיה, כיון שחלק מהגז אינו ראוי למצוות נתינה אלא אחר פדיה, אינו מצטרף להשלים שיעור החיוב. אך בלב אריה כתב שאם שייך חייב להפריש מהחולין על ההקדש. [ומדבריו אלו הבאנו לעיל הערה 13 לענין חסרון העמדה והערכה].

ובספר גז צאנך דן לדעת החזו"א, אם גם גז בהמה של בדק הבית אינו מצטרף לשיעור משום שאי אפשר לפדותו בהעמדה והערכה, ואף אם יש עמו בהמת חולין, יפטר, או שרק גז המחוסר פדיה, יש חסרון בגוף הגז שלא חייבה תורה אלא כשיכול ליתנו מיד, אך מחוסר העמדה והערכה הוא דין צדדי בהלכות פדיה ואינו מגרע בגז עצמו להצטרף לשיעור. וראה שו"ת בית יצחק [יו"ד קיב יד] שכל שאינו ראוי לנתינה אינו ראוי להפרשה, ואפילו אם רק דבר צדדי מעכב ל??.

20. להלן [קלת]. יש הוה אמינא שחיוב הישראל ללבן הצמר קודם שיתנו לכהן, ותמה התפארת יעקב שאם נמצא שכל ראשית הגז מחוסר ליבון

לפני הנתינה, ובפשטות אינו דומה, כי הליבון הוא הכשר הנתינה ורק דין נוסף שאינו מצד חיוב ראשית הגז נחשב מחוסר דבר. ובספר יד אליהו [כללים מ ס"ד] הקשה מסוגיין על הר"ן בגיטין [כב:]: שתמה איך אשה כותבת גיטה והרי דרשינן וכתב ונתן שלא יהא מחוסר דבר בין נתינה לכתובה, וגט זה מחוסר הקנאה לבעל, וכתב שרק קציצה שהיא בגוף הגט נחשבת "מחוסר דבר" ולא הקנאה שאינה בגופו, ולכאורה פדיה שוה להקנאה שאינה בגוף הגז.

ובחזו"ן יחזקאל [גיטין פ"ב ה"ו] חילק בין גט שהחסרון עושה בו פסול, ולכן צריך שיהיה חסרון מעשה בדבר שהוא בגוף הגט, ולא בהקנאתו, אך בראשית הגז החסרון גורם פטור, שלא חייבתו תורה אלא בנתינה ולא בפדייה, ולפיכך אין חילוק אם החסרון בגופו או לא, כי לא חייבתו תורה במעשה נוסף. ולפי"ו פשוט שליבון אינו חסרון, שהרי חייבתו תורה בליבון, ובודאי אינו עושה פסול בראשית הגז, ואף אם יכל לעשותו קודם, אין חסרון מעשה פוטרו אלא כשהוא מעשה שאינו מחויב בו מדיני ראשית הגז.

21. הרמב"ם לא הזכיר אוקימתא זו של רבא, וכתב הר"י קורקוס שפסק כרבי מני שחולק על רבא [ודלא כדעת תוס' בד"ה במקדיש שרב מני סובר גם את דברי רבא] ואינו פוטר אלא כשאין הצאן שלו, אך כשהקדיש רק את הגיזה מתחייב בראשית הגז כי נקרא "צאנך".

ובשו"ת הרדב"ז [אלף תקצד] כתב להיפך, שדעת הרמב"ם כתוס', ולפיכך לא הזכיר את

וכיון שרבא אינו פוטר גיזת מוקדשין אלא כשהגיזה עצמה קדושה, יקשה, אלא האי דכתיב "צאנך למאי אתא?"

לכדתניא: בהמת השותפין חייבת בראשית הגז, ורבי אלעאי פוטר (22).

שהרמב"ם פוסק כרבנן שבהמת שותפין חייבת בראשית הגז, [אך לרבי אלעאי השותפות פוטרת אף כשיש לכל אחד שיעור חיוב בפני עצמו, וראה ביאור הגר"א לחו"מ תכו ס"ק ב' וצ"ע] והטעם שצריך לפי רבנן שיהא שיעור לכל אחד ביאר הגר"ח שהוא משום שאין חיוב ראשית הגז על עצם הצאן ועל הגיזה, כי כיון שלמדו מקרא שחיוב מתנה זו אינה טובלת את הגיזה, בהכרח שהוא חיוב רק על הגברא, ולפיכך אי אפשר לצרף צאן של שני בעלים לחיוב. וכתב שזה טעם החילוק בין חלה שחיובה על החפצא של העיסה ולכן מצטרף בה השיעור גם בעיסת שותפין, משא"כ בצאן שותפין שכל אחד אינו מתחייב בצירוף צאן חברו.

והחזו"א [בגלינות וכו"ד רד ב, וליקוטם לזרעים ז] כתב כי אף אם ראשית הגז היתה טובלת הרי אין שום תנאי לצירופן, כי צריך שיהיה בעלות על ה' צאן לאיש אחד ולא לשותפו, [וכשיש לכל אחד מחצית מעשר צאן חייבין כי העיקר הוא הבעלות על ה' צאן וכיון שאילו כל אחד יודע באיזה צד חלקו לא היו מצטרפין, גם כשלא התברר אם אין לכ"א חלק כשיעור בפני עצמו אלא לא' יש ה' ולשני ד' והם מעורבין גם הא' לא יתחייב. אך בחלה החיוב על הכמות של ה' רבעים בעיסה אחת, ולכן גם כשכל אחד מכיר את חלקו אם אינו מקפיד שלא יצטרפו, מצטרפין ע"י כלי לעיסה אחת וחל חיוב. ובלשון הרמב"ם נראה לדקדק שכתב שיהיה בחלק כל אחד כ"שיעור", אבל "ה' צאן" בלבד וכו', ללמד שצריך שיהיה גם כמות גיזה לחיוב וגם בעלות על שיעור ה' צאן, וראה דברי הגרעק"א להלן קלו. הערה 5].

ובזכר יצחק [עא ד"ה אמנם] כתב שבחלה

האוקימתא של רבא, כי רבא חולק על רב מני בר פטיש ואילו רב מני בר פטיש מודה לרבא, ואם פוסק כרב מני בר פטיש נדע בקל וחומר שהלכה כרבא.

והחתם סופר ביאר לפי דברי תוס' [ד"ה ראשית] שקושיית הגמרא שייכת רק בכהן שיפדנו בעצמו בפרוטה וירויח את ההפרש בין שווי הגיזה לפרוטת הפדיון, ותירוץ רבא שמחוסר פדיה שייך רק למ"ד שצריך לפדותו בכדי שווי ואז ודאי מוטל על הישראל לפדותו, שאם לא יפדנו מה קיבל הכהן, וכיון שלהלכה קיימא לן שיכול לפדותו בשוה פרוטה, בהכרח אי אפשר לפסוק כאוקימתא דרבא.

ובדרך אמונה [בה"ל סד"ה כיצד] כתב שהרמב"ם נקט שהסוגיא בסנהדרין [מו:]: דלא כרבא, שרק חסרון מעשה חשוב מגרע ולא חסרון פדיה. וראה חת"ס לסוגיין ד"ה המוקדשין.

22. האחרונים נחלקו באיזה אופן עסקו רבי אלעאי ורבנן, המנחת חינוך [אות יז] נקט שנחלקו באופן שאין לכל אחד מהשותפין שיעור גיזה שלם, אך אם יש שיעור לכל אחד מודה רבי אלעאי שכל אחד חייב, כי אין חלות פטור ע"י השותפות, אלא שאין מצטרפין להתחייב יחד בשיעור אחד. וביאר שזו כוונת הרמב"ם לפסוק כרבי אלעאי, ולכן כתב [ה"ד] השותפין חייב והוא שיהיה בחלק כל אחד מהן כשיעור, [וראייתו ממה שפסק הרמב"ם לענין חלה [פ"ו] שעיסת השותפין חייבת אף אם אין שיעור לכל אחד, כי רב אלעאי מודה שבחלה אי"צ שיעור לכל אחד וכדלקמן].

אולם הרדב"ז והגר"א [אות יג] כתבו

נפקא ליה מרישא דקרא, שנאמר לגבי תרומה "ראשית דגנך", משמע דווקא המיוחד לך ולא של שותפות עובד כוכבים, והוקש ראשית הגז לתרומה נמצא כי "צאנך" האמור בסיפא דקרא בא למעט שותפות ישראל.

ורבנן סברו כי אף על גב דמעט קרא בתרומה שותפות עובד כוכבים, צריך למעטו שוב מחיוב ראשית הגז. שהרי לא נכתבו שני דינים אלו יחד בתיבת "ראשית", דהיינו "ראשית דגנך וצאנך" — ושמע מינה דהפסיק הענין.

מאי טעמא דרבי אלעאי? — אמר קרא "צאנך". ומשמעותו דווקא צאן המיוחד לך ולא של שותפות.

ורבנן שחיבו שותפות ישראל, סברו שהפסוק נצרך למעוטי שותפות עובד כוכבים דווקא, אבל שותפות ישראל חשיב נמי "צאנך", דכל ישראל קרויין בלשון יחיד⁽²³⁾.

ורבי אלעאי מקור לפטור שותפות עובד כוכבים מנא ליה?

בהערה הקודמת, כי לדעת המנחת חינוך שאין השותפות פטורת לרבי אלעאי אלא משום חסרון שיעור, נמצא שגם בשותפות עכו"ם לרבנן אם יש לישראל חלק בפני עצמו יתחייב בראשית הגז. וכתב שלכן השמיט הרמב"ם דין שותפות עכו"ם כי דינו שוה לשותף ישראל.

אולם בכתבי הגרי"ז [בכורות ג:]: נקט כי לביאור הגר"ח והחזו"א שרק לרבנן חייב שותף על חלקו, נמצא ששותפות עכו"ם עושה חלות פטור בין לרבי אלעאי ובין לרבנן, ונפטר הישראל מראשית הגז אפילו אם יש בחלקו שיעור ה' צאן. וראה בסוף הסוגיא שנברר דעת הרמב"ם.

ויש נפקא מינה בטעמי פטור שותפות לגבי שותפות חש"ו שאינם פטורים אלא שאי אפשר להוציא מהם שאינם בעלי דעה, ואם החיוב על הצאן יתכן שהשותף חייב בכלולו [לרבנן] ועל כל פנים אם יש בחלקו שיעור אינו נפטר ע"י השותף, אך בשותף כהן כתב המנ"ח שפוטור לדעת הרמב"ם גם את חלק השני כי אינו בר חיובא. ובשותף בעל כהנת כתב המרחשת [ח"א כז] שאינו פוטור, כי גם הוא אינו פטור אלא שנחשב כנותן לאשתו כהנת, וכבר הארכנו בזה

כשיש שיעור בעיסה חל החיוב על כל משהו בעיסה, ושוב אין צורך לצירוף שאר העיסה, משא"כ בראשית הגז אין החיוב חל אלא על מי שיש לו שיעור, ובשותפין שאין לכל אחד שיעור בחלקו אין חיוב על אף אחד מהם, וכע"ז כתב באבי עזרי [פ"ג מיו"ט ה"ח]. וגם הגר"ח הוסיף בדבריו וכתב ש"לא שייך שיהא אחד מסייע לחבהירו בחיובו" כי אין עליו חיוב בפני עצמו.

ובאמרי בינה [או"ח ח] ובאבי עזרי [פ"י מבכורים הי"ד] כתבו שהחילוק בין חלה לראשית הגז מתפרש לפי דברי רש"י [ד"ה למעוטי] שבראשית הגז נאמרה המצוה לכל יחיד, שיתחייב על "צאנך" שלו, ולכן צריך שיעור בפני עצמו. אך בחלה ותרומה נאמר "תרומותיכם" ו"עריסותיכם" ומבואר להלן שאף רבי אלעאי מודה ששותפין חייבין בהן, ולפיכך גם לרבנן שמחייבים שותפין בראשית הגז כשיש לכל אחד שיעור, מכל מקום בחלה אין צריך שיהא שיעור לכל אחד [וראה עוד בהערות להלן בעמ' ב].

23. דין שותפות עכו"ם תלוי במה שהובא

קדושה כלל, רש"י, והאי — תרומה (1) — קדושת הגוף היא, שהרי אסורה לזרים, להכי פסיק להו קרא, והדר ערבי להו למילף בהיקש דשותפות עובד כוכבים פטור.

ואיבעית אימא: לא תקשי לרבנן דנילף שותפות עובד כוכבים בראשית הגז מהאי דפטור בתרומה, דשותפות עובד כוכבים בתרומה רבנן חיובי מיחיבי?

דתניא: ישראל ועובד כוכבים שלקחו שדה בשותפות — הרי טבל וחולין מעורבין זה בזה. שאין חלקו של הישראל פטור מתרומה, והוי חלקו טבל המעורב בחלק החולין של העובד כוכבים (2), דברי רבי.

ורבי אלעאי אמר לך: אף על גב ש"ראשית הפסיק הענין, וי"ו הכתוב בתיבת "וראשית צאנך" הדר ערביה לראשית הגז עם תרומה. והוקש דין ראשית הגז לתרומה לפוטרו בשותפות עכו"ם.

קלה-ב **ורבנן אמרי לך:** אי סלקא דעתך שהוקשו זה לזה לא נכתוב רחמנא לא וי"ו ולא "ראשית". ולמה כתב רחמנא "ראשית" להפסיק הענין והוצרך לכתוב שוב וי"ו לערביה?

ורבי אלעאי אמר לך: אידי דהאי — ראשית הגז — קדושת דמים היא, דחיוב ממונא בעלמא הוא [וקדושה לאו דווקא, דאין בה

וקדושה לאו דוקא" וכן נפסק בשו"ע [סי"ד] ראשית הגז חולין לכל דבר, וצ"י בבאר הגולה מקורו מסוגיא דלעיל [קלא:]: לגבי מתנות שנכללו ב"כל דבר שאינו בקדושה, וכ"כ הגר"א [ס"ק כא].

אך רס"ג [עשה צא] כתב קדש ראשית גז, וכן פירש הערוך [ערך זכר] בשם רבינו חננאל מה שאמרו לקמן [קלו:]: שראשית הגז שוה לבכור "בקדושה" דהיינו שאין מקדשין אלא הן לבדן, שלא כמעשר שמקדש לפניו ולאחריו [ודלא כרש"י ריש קלו].

2. רש"י [ד"ה טבל] כתב שתקנתו לעשר ממקום אחר על חלקו, או שיעשו מיניה וביה על חלקו ויטול פי שנים וממה נפשך עולה בכך גם מחלקו והיינו שלפני החלוקה נחשבים כשותפין בכל חלק שבחיטה, ואחר שחלקו נחשב שיש בודאי ביד כל אחד חלק של הישראל וחלק של הנכרי. וביש"ש [סי' ב] כתב שכאן חזר בו רש"י מדבריו בגיטין [מז:]: שאי אפשר לעשר מיניה וביה שמא לא עלה בידו אלא חלק עכו"ם הפטור. וכדבריו שם נקטו תוס' והרשב"א שם,

לעיל [קלא. בהערות] וראה גם בדרך אמונה [הי"ב בה"ל ד"ה השותפין].

ובכסף משנה כתב שהמקור שצריך שיהא שיעור לכל אחד מהשותפין [בשותפות ישראל] נלמד מדין שיעור חלה בנשים שנתנו להם שאור כתב הרמב"ם [פ"ו ה"כ] שאם אין לכל אחת שיעור בפני עצמה פטורה מחלה. והגר"א כתב [ס"ק י"ד] ש"דבריו תמוהים וצ"ע", והיינו הרי פטורין רק משום שנתנו להם על מנת לחלק, אך סתם עיסת שותפין חייבת אפילו בשיעור אחד [עי"ש ה"ו], והוסיף שצ"ע לדינא למה לא יתחייבו שותפין ישראל בשיעור אחד, וכן ביאר בהערות עמודי אש לספר פסקי הגר"א [יו"ד שלג], ובחדרי דעה כתב שחלוק בזה דין שותף ישראל שדי בשיעור אחד לכולם משותפות עכו"ם שצריך שיהא לו שיעור בפנ"ע, והיינו שאף לרבנן מתחייב כשיש לו שיעור בפני עצמו, אף שיש עמו שותף עכו"ם. ורק כשותפתן עם העכו"ם בשיעור אחד פטורה. ובע"ב נרחיב בזה.

1. רש"י [ד"ה תרומה] פירש "ממונא בעלמא,